

ELŐSZÓ

A STVAR

4. SZÁMÁHOZ

A kapitalizmus története egyben a közjavak megőrzésére irányuló ellenállás története is. A *commons* megőrzésének igyekezetét a néptömegek részéről már a kezdetektől, az erőszakkal teli eredeti tőkefelhalmozás folyamatának idejétől a sikertelenség jellemezte. A közös legelők, erdők, közutak privatizációja elleni harcokat egész sor összetűzés követte: a városi terek megőrzését célzó kommodifikáció, az egészségügyi rendszer elemeinek egyszerű áruvá alakítása, a kommunális vállalatok kapitalista logikának történő alárendelése elleni harc stb. Egyben hangsúlyoznunk kell, hogy nem csak defenzív jellegű törekvésekről van itt szó. Mi több, a fölsorolt harcok egy része éppen az autonómia és az egyenlőség már fönnálló kereteinek tágítására vonatkozik: Condorcet márki és Sieyès abbé a szellemi javak mindenki számára elérhetővé válásának érdekében a szerzői jogok megsemmisítését követelték, miközben a kortárs mozgalmak, amelyek a virtuális javakhoz és szolgáltatásokhoz (e-könyvek, szoftverek, zenék stb.) való hozzáférést tűzték a zászlajukra, ugyancsak bizonyos emancipatorikus többletet jelentenek a meglévő hatalomhoz képest.

Végző soron az egyetemista mozgalmat is az effajta rendszerellenes tendenciák keretén belül kellene értelmeznünk. Ezt a mozgalmat kettős vállalkozás jellemzi: egyrészt a jóléti állam, illetve reálszocialista változata utolsó nyomainak megőrzéséről van szó – abban a percben, amikor a tőke fluxusai a társadalom

minden szegmentumát átítatják –, másrészt egy gyökeresen új, valóban együttműködő közösség célkitűzéséről, ahol a tudás végre csakugyan meghaladja azt, ami mindeddig csak élőködött rajta: az államapparátusok részéről érkező kényszert és a tőke piaci versenyét (vajon az algebrai kombinatorika, a francia költészet, az atomok kvantummodelljei vagy az avantgárd festészet e mechanizmusok eredményei-e?). A tudás a társadalmi javak közé tartozik, amely nemzedékeken át halmozódik, ezért a „privát (azaz kisajátított) tudás” csupán oximoron, mint ahogyan a privát nyelvről vagy a privát ontológiáról is értelmetlen beszélni... A tudás nem semmisülhet meg a fölhasználása során, a közös által csak mindinkább gazdagodni képes. Örölnünk kellene hát az oktatás inflációjának, hiszen ebben a folyamatban érhető tetten a mai társadalom titka: a termelőerők, a tudomány és a technológia mai produktivitása mellett az egyéni hozzájárulás értéke egyre jobban csökken. A jelenleg uralkodó rendszer ugyanakkor, strukturális ellentmondásaiból kifolyóan – e nyilvánvaló és növekvő tendencia mellett –, figyelmesen különbséget igyekszik tenni azok között, akik meg képesek fizetni a transzgenerációs javakat, s azok között, akik nem tudnak megfelelni ennek a követelménynek. Nem hangsúlyozhatjuk eléggé a szelekció kritériumainak abszurditását. Noha az egyetemre való beiratkozása már eleve az egyetemista gazdasági önállótlanágát mutatja, és azt támasztja alá, hogy még nem része a munkaerőpiacnak, mégis azt várják el tőle, hogy úgy viselkedjék, mint egy gazdag vállalkozó, aki a saját jövőjébe fektet be (mindez ugyanakkor csak néhányuknak adatik meg – ezért is mondhatjuk, hogy az egyetem, egyebek mellett, az osztályok reprodukciójának tere; a hatalmon lévő ideológia ezzel szemben azt sugallja, hogy minden csupán az egyéni igyekezettől és racionalitástól függ): mintha autonóm *vállalkozó* lenne, aki átmenetileg fölfüggesztette a karrierjét, hogy melleleg kicsit tanulgasson is. Már ez is eléggé nagy kibaszás. S ez az ellentmondás alkotja az oktatás elüzletiesedésének a lényegét. Ám

lépjünk tovább. A bolognai rendszerben a szakértők kiszámították, hogy egy egyetemi hallgató átlagban mennyit képes egy óra alatt elolvasni, és ez alapján állították össze a tananyagot, amit a hallgatónak meg kell tanulnia, ahogy a tantervet is akképpen szerkesztették meg, hogy az így mindegyik hallgató számára impliciten napi szintű nyolc órás munkaidőt föltételez. Amennyiben a hallgató valóban ennyit dolgozik, és emellett aludni is szeretne, illetve szeretné, ha szabadidővel is rendelkezne, akkor egyszerűen kizárt, hogy a pénzkeresés végett munkaviszonyba álljon – de amennyiben mégis muszáj dolgoznia, abban az esetben az élete egyszerűen pokollá változik... A hallgató igyekezetét a társadalmilag szükséges munkaidő elvont kritériumai alapján mérik, a hallgató tehát *de facto* munkás. Még hála a fasznak, hogy a munkásmozgalom kiharcolta a munkaidő csökkentését – anélkül lehet, hogy a bolognai hallgatónak még ennél is többet kellene dolgoznia. Összegzésképpen: a jelenleg főnálló oktatási rendszer szürreális prózája szerint az egyetemi hallgató egy jómódú vállalkozó, aki azért fizet, hogy pénztelen egyetemi munkássá válhassék. Ugy tűnik, minket valóban baszogat valaki.

Vegyük a doktoranduszt példaként – az ő figurájában a felsőoktatás dequalifikációs és restrukturálási irányvonalainak összes főbb törekvése metszi egymást: sajátos köztes pozíciójának köszönve a doktorandusz fogalma magában foglalja „a szolgáltatások igénylőjeként” fölfogott hallgató minden főbb sajátosságát, miközben – kutatóként, tudományos munkatársként vagy tanársegédként – közvetlenül és a legsűrűbb mértékben kiveszi a részét az egyetemi tudás reprodukciós folyamataiból is. Ily módon a doktorandusz, miközben elvileg nem veszti el egyetemi hallgatói státusát, közvetlenül alárendeli magát a szolgáltatást nyújtó „munkaadónak” – a szerződésén, a fizetésén, az ösztöndíján, illetve a tudományos projekteken való részvételén keresztül stb. –, ami a rendszer számára még nagyobb fokú kizsákmányolást tesz lehetővé. Mindezek segítségével a doktorandusz a vállalkozói

Maja Solar

EGÉRUTAK

a zene amely fölszabadít

szétverem a falat
 beengedek minden zenét
 az én barbár-szobámba
 (egyetlen perc alatt november tizenhatodikától
 február hatodikáig)

egérúton

a zene amely kitelepít

radiohead *nude* majd kerülőúton a radiohead
all i needig
 aztán átugrani a *faust arpot*
 a *reckonerig*
 majd egérúton a *life without buildings new*
townhoz
 a *nine inch nails in this twilight*hoz utána
 és soha meg nem hallgatni egy teljes lemezt
 végig

so-called csomag háziasszonyoknak (akciós)

kókuszliszt 100 g krumplipüré 100 g polenta
 500 g szezám 200 g
 integrális rizs 500 g a háztartás ideológiája
 600 g, hasas búza 500 g
 mazsola 200 g vég nélküli kevergetések
 portörlek és sikálások 460 g
 csokireszelék 50 g meleg anyai mosoly amelyik
 tudatja hogy minden csodáás 470 g
 vaníliapuding 200 g
 minden nő ismeri az egérutat a szerepéhez

egyetem kortárs, kognitív rabjává válik, aki- nek emellett még a biztos munkahely és a felsőoktatási rendszerben betöltött munkaviszony kiváltságának illúzióját is felkínálják. Ez a szolgálai státusz abban a helyzetben ütközik ki leginkább, mikor a doktorandusz számára körülményessé válik és elhúzódik a doktori disszertáció megírása – leggyakrabban azért, mert olyan munkákat kényszeríte-

kulturologos

16.00-kor kulturális projektíró műhely
projekt nélkül nem lehet pályázni kulturális
alapítványoknál minisztériumoknál
intézeteknél

17.00-kor dzsesszműhely
majd rohanás a feminizmusról szóló
kiállításra és beszélgetésre
kb. 19.00-kor az ismert író hatvanadik
könyvének bemutatójára

20.00-kor performansz a múzeumban rögtön
utána *slam*-est a klubban, átvághatunk
a Duna-parkon a banán a táskában
marad elfogyaszthatatlanul
de odaérünk a *slamre*
szerencsére ismerünk egy egérutat

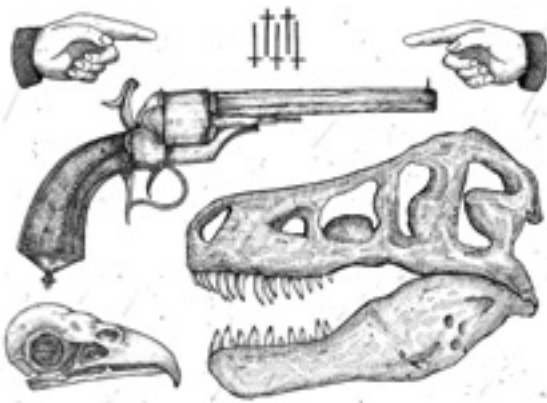
OROVEC Krisztina fordításai

nek rá, amelyek egyáltalán nem tartoznak a feladatkörébe –; hogy minél hosszabb ideig alárendelt és bizonytalan pozícióban tartásuk, és a tanári-bürokrata-akadémikus *establishment* minél jobban kihasználhassa őt. Ki kell hangsúlyoznunk, hogy itt távolról sem a „korrupció”, a „törvénytelenység” vagy az „erkölcstelenség” egyéni körülményei forognak szóban, és nem is arról van szó, hogy bizonyos normák alkalmazását figyelmen kívül hagyják. Ellenkezőleg, a strukturális kizsákmányolás esete áll fenn, a tőke diktatúrája alatt álló egyetemi rendszeren belüli termelési viszonyokkal állunk szemben, tehát ugyanazokkal a viszonyokkal, amelyek a prekarizáció jelenségét gerjesztik és olyan helyzetet alakítanak ki, amelyben azok a doktoranduszok, akiket az egyetemi hierarchiához sem szerződés, sem ösztöndíj nem köt, kénytelenek az egyetemen kívül részidős vagy tiszteletdíjas munkát vállalni, hogy eltarthassák magukat. S annak ellenére, hogy a doktoranduszok és a fiatal kutatók kizsákmányolásának jelensége az egész („bolognai”) Európában jelen van, illetőleg minden olyan Európán kívüli országban is, amelyik a neoliberális kapitalizmus útján ha-

lad, úgy tűnik, a következményei Szerbiában még tovább erősödnek azzal, hogy a régebbi, bolognai rendszer előtti elemeket – hogy megtarthassák a sok, „kínos munkával megszerzett” régi akadémiai privilégiumot és a kizsákmányolás már főnnálló és bejáratott mechanizmusait – összekapcsolják a neoliberális reformokkal, aminek köszönhetően a rablás és az uralom újabb, „európaibb” mechanizmusait valósítják meg.

Kezdettől fogva azt hazudták nekünk, hogy a bolognai rendszer középpontjában a hallgatók szabadsága áll: a hallgató aktívabban vesz részt az előadásokon és a gyakorlatokon, a terhelése nem mehet a szabadideje rovására, a dehierarchizálás keretein belül ő is az előadás folyamatának aktív részesevé válik, emellett értékelheti a tanárok munkáját, a hallgatói parlamenten keresztül képviselheti az érdekeit, illetve szabadon választhat a tantárgyak közül, és – ha nincs ellenére a kaland – akár az európai tér nomádjává is válhat... Althusser arról beszélt, hogy az ideológia eredeti, szabad szubjektumokként mutat be bennünket – hát íme. Az osztályharc prizmáján keresztül mindez ellenben egészen másként fest: a hallgató állítólagos szabadsága az előadásokon és a gyakorlatokon állandó aktivitás- és interaktivitás-kényszert jelent, egyfajta *soft* felügyelet révén folyamatosan értékeli a tudását, a hallgató már nem lehet képes autonóm módon dönteni a tanulmányai tempójáról – és folyamatosan több és több időt kell eltöltenie az „egyetem” álnév alatt működtetett gyárban –, az előadás folyamatában való részvételének lehetősége a kizsákmányolás fölöttébb perverz formáit vonja magával (a munkáját ellenérték nélkül végzi, a legjobb esetben – mindösszesen – megszüntetik a tandíját), a tanáraitól alkotott értékelését pedig figyelembe sem veszik – hacsaknem valamiféle manipulációs célból –; a diákszövetség tagjait emellett folyamatosan leszavazzák a professzorok vagy a kormány képviselői (akik egyébként is csupán az amortizációt szolgálják, a feszültségek elcsitításáért ülnek a helyükön, s kizárólag a mögöttük álló közvetlen pártérdekeknek szentelnek különösebb figyelmet). Ami első

ránézésre „progresszív változásnak” vagy „fölszabadító európaiasodásnak” hathat, valójában egész másról szól. A hallgatói nomadizmus bevezetése és az oktatási rendszer harmonizációja csupán a tőke rugalmas fölhalmozásának alapvető tendenciáit követi: még jobban megkönnyíti a pénzügyi és a változó tőke mozgását. Nem beszélhetünk megfelelő módon az oktatási rendszerek harmonizációjáról anélkül, hogy ne tennénk említést arról, milyen szerepet tölt be az áru, a munkaerő és a tőke áramlásában... A mi feladatunk abban áll, hogy emancipatorikus és politikai kérdéssé tegyük azt, amit a hatal-

mon lévő ideológia depolitizál és gazdasági-technológiai szükségszerűségként mutat be.

Rudi Dutschke arról beszélt, hogy az egyetem politikaivá tétele jelentheti a társadalom politizálódásának kiindulópontját – a társadalmi változások föltételét. Az ok, amiért a *Stvar* folyóirat jelen számával emlékeztetni szeretnénk e kissé feledésbe merült gondolkodó elméleti gyakorlatára, aki a hatvanas években a berlini egyetemista megmozdulások vezéralakja volt, nem a legutóbbi lázadások és egyetemista zavargások romantikus idealizálásában rejlik, amelyekben nem is vehettünk részt, hiszen túl idősek voltunk hozzá. Dutschke fél évszázaddal ezelőtti javaslatainak és meglátásainak elképesztő aktualitását fölismerve, utalni szeretnénk arra a „politikai öntudatra ébresztésre”, ami az ő tevékenységi ideje alatt vette kezdetét, tekintettel az időközben széjjelfútt illúziókra is. Mindezzel a profitorientált egyetem elleni harc berkein belül egy újabb harcmező kialakulásához szeretnénk hozzájárulni.

A gyárfoglalások, a szexualitás problémái, a szüléshez kapcsolódó jogok, a korporáció európai inváziójának súlyos következményei, a vietnami háború, az őrült konsumerizmus stb. a '68-as egyetemista mozgalmak rendszerellenes orientációjának csupán egy részét képezik. Nem véletlen, hogy ebben a korszakban jelent meg a globális neoliberais doktrína, ami az egyéni szabadságjogok hangsúlyozásával képes volt porrá zúzni a kollektivitás minden létező formáját, s a történelem színterét a legkülönfélébb, békében és toleranciában egymás mellett élő politikák – az identitáspolitikák, a jótékony multikulturalizmus, a narcisztikus konsumerizmus, a libertarianizmus – színtereként tüntette föl. Az individualizmus alapelve az összes ilyen politikai gyakorlatba beépült. Az sem lehet véletlen, hogy az individualizmus Hayek-féle neoliberális revíziójában tudatos törekvés-ként érhetjük tetten azt az igyekezetet, hogy a fogalmat minden „helytelen” megközelítéstől megtisztítsa. De föl kell tennünk a következő kérdést is: vajon miféle szerep testesül meg abban, amikor a közgazdászok iparkodnak megmenteni ezt a fogalmat? És mi köze mindennek az egyetemista mozgalmakhoz? '68-ban a piaci logika és a korporatív üzletmenet is célkeresztbe került. Ezen a ponton a munkások tehát egyetértének az egyetemistákkal. A kulcsfontosságú problémát – akkor és ma egyaránt – az egyéni szabadság neoliberális vezérmotívuma jelenti, amivel szembe kell szegeznünk a lenini kérdést: jó, jó, szabadság, de kinek a szabadsága? Azé, aki valami újat szeretne létrehozni? Vagy azé, aki nem teremt semmit – lett légyen neoliberális, neokonzervatív vagy populista –, csak újraosztja a már meglévő gazdaságot? A '68-as meg a Tienanmen téri '89-es diákok, vagy 2000-ben a kanadai, a zágrábi és a belgrádi egyetemisták – ugyanazokon a bajokon osztoztak. Az egyetemen éppúgy a piac szabta viszonyok uralkodnak, mint a gyárban, a végső követelmény ezért az egyetemisták és a munkások harcának összekapcsolása. Ennek pedig alulról kell elindulnia.

LENKES László fordítása